

djeluje velebno i harmonično kako u staro doba, ime cara Dioklecijana postalo je opće poznato, skoro popularno na našem primorju i kod svih stranaca koji posjećuju ove dragocjene znamenitosti.

Uspomena na moćnog vladara ušla je čak u našu narodnu pjesmu i nekoja pučka priča zna nam o njemu pripovijedati.

Uz još dva velika i važna historijska događaja povezano je njegovo ime. Svojim novim uređajem rimskoga carstva, osobito postavljanjem po jednog Augusta i Cezara za Istok i za Zapad, Dioklecijan je pripremio — ako ne već proveo — diobu imperije u jednu istočnu i zapadnu polovicu. Historija našega naroda je još mnogo stoljeća poslije Dioklecijana višekrat u važnim momentima osjetila posljedice ovog čina.

Historija pripisuje Dioklecijanu — možda ne potpunim pravom — i posljedno veliko progonstvo kršćanske vjere. Razvitak kršćanstva u antiknoj Dalmaciji te osobito u Saloni stoji u najužoj vezi s odnosnim carevim ediktom. Počeci Kristove nauke dopiru ovdje već u ranija vremena, ali žrtve progona godine 304 prouzrokovale su i u Dalmaciji kao neki preporod ili polet kršćanstva, te njegovu konačnu pobjedu.

U drugoj polovici trećega stoljeća možemo ustanoviti prve početke kršćanske vjere u našoj pokrajini. Pobožna tradicija stavlja širenje Kristove nauke u Dalmaciji u vezu sa samim apostolima, učinivši prvoga biskupa Domnija učenicom Sv. Petra u očividnoj namjeri da tako dokaže apostolsko podrijetlo solinske kršćanske crkve. Ali je historijska nauka kritičnim ispitivanjem izvora došla do zaključka da se vjesnici nove vjere pojavljuju kod nas tek u III stoljeću. Ovi vjesnici dolaze u svojim trgovačkim poslovima s istoka, ponajviše iz Sirije i Male Azije — među njima bilo je nekoliko pokrštenih židova — te dobivaju prve proselite baš na primorju i to u najvećemu središtu trgovine i prometa, u Saloni. Ovdje njihov broj naglo raste; pri kraju stoljeća već su dobro organizovani s biskupom na čelu; liturgijska agape ih sakuplja u većoj dvorani neke privatne kuće. Kao prvi historijski dokazani biskup važi Domnius, po imenu također istočnog podrijetla. U velikom progonstvu kršćana pod vladom Dioklecijana god. 304 solinska crkva ima veliki broj svojih mučenika. U amfiteatru padaju kao žrtve carevog edikta sam biskup Domnius, presbyter Asterius sa 4 druga, vojnika iz careve tjelesne garde, i još nekoliko vatrenih ispovjednika kršćanske vjere. Tangar Anastasius, rodom iz Akvileje, bačen je uz žrvanj oko vrata u rijeku Jader; a u Delminiumu skoro istovremeno umre kao mučenik misionarski biskup Venantius. Samo jedan decenij kasnije iza ovog teškog udara kršćanska crkva proglašenjem mediolanskog edikta cara Konstantina kako u čitavoj rimskoj imperiji tako i u